

ՕՐԱԿԻՒԹ ԶՄԻՒԹՆԱԴԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Եօթներտասներութ ՏԱՐԻ

ԶՄԵՐՄԱՆԴԱ ՈՒՐԲԱԹ 14 ԴԵԿԱՏԵՄԲԵՐԻ 1850

四庫全書

ԶՄԻՒՌՆԻԱ, 14 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ

Գաղղիոյ կառավարութեան ազդեցութեամբ՝
զիրջապէս Փարիզի գեալանածողովյն գումար
ուիլը որոշեցաւ : Ուէ պէտե Կնդղիոյ կառավար
ութիւնը՝ ինչպէս յայսնի է, հաճութիւն չու-
նէր այս ժողովյն գումարուելուն . սակայն կե-
րեի թէ ՚ի չնորհս իւր մտերիմ գանձակցին ո-
գոստափառ Ասքոլէսն կայսեր, իւր հաւանու-
թիւնը տուած է :

Յիշեալ գեսպանաժողովյան վրայօք՝ որ ամսոյս
վերջին օրերը հազիւ թէ պիտի կրնայ գումար-
ուիլ, հետեւ եալ կերպիւ կըլսուի Ո՞նդի՞ւօր ֆրանչէ-
բառւած պաշտօնական լրագիրը :

Ճապանութեան ներքեւ եղած խնդրոց վրայօք":
Կըսուի թէ Գաղղիոյ կտռավարութիւնը այժմ և ապահովութիւն տառած է Ենդզիոյ դահլիճին, թէ Փարփղի գեսապահաժապավոյն անդամոց մեծագոյն մասը՝ Ենդզիոյ կտռավարութեան խնդրածին համեմատ գտառողութիւնը պիտի ընեն Պոլկբատի և Աշլան ապաւը ըստաւծ կզլոյն վրայօք և այս պատճառուու Ենդզիան ընդգիտութիւն չէ ըրեր, կըսեն, դեսպանաժողովոյն գումարուելուն: ՈՒրու կողմաննէ, Ուսւոիոյ տէրութիւնը ըսած էր թէ Փարփղի գեսապահաժապավոյն միայն կրնայ

յանձնել այս վէճին լուծումը՝ Աւտոի այս կերպիւ Արուսից խօսքն ալյոտաջ գացած կըլլայ: Խաղաղառէր մեծ տէրութեան, իբ բարեկամական միջնորդութիւնը և հզօր աղդեցութիւնը՝ տարակայս չկայ որ մեծամեծ գժուտութիւնները կրնայ շուտով գիւրացնել:

Պողկրատի և Դանութեան իշխանութեանց մի-
աւորութե վայսօք յետադայ յօդուածը կըկար-
դամբը յառաւելու աւընդառան ուժ գրանչիոր լրագրոյն մէջ:

“Դաղլին առաջարկեց, իբրև միջոց հաշտութեան, որ Ոտոսին թողու զՊոկրատը, քայց անոր փախարէն՝ ու բիշերկիր մը տրուի անոր իբրև հատուցումն վասուց : Չեմք զիտեր թէ ուսկից պիտի առնուի այս երկիրը՝ վասուց փախարէն արուելու համար . Վւստրիան պայմանաւ կուզէ ներկայ դանուիլ Փարիզի երկրորդ գեսապահաժողովյն մէջ . և իւր պայմանը այս է, կուզէ որ Պոքրէ չի մէջ հաստատուած ժամանակաւոր տիվանին՝ “Դանուբեան իշխանութեանց միտորութեան ինդերը չաւաշարկուի” :

Դարողի գործքերը զբեթէ միենայն վիճակի մէջ կը դանուին՝ ի մասին արտաքին քաղաքականութեան . բայց ներքին կոցութիւնը վասնդաւոր կերպարանք մը առնելու վրայ է :

Անցեալամոյ ԶԵՅԻՆ ԵՐՐՈՐ Ն, ՄԲՐՈԼԻԻ ԾԹԱԴԱԼՈ-
ՐԸ Պօրահանդէսի մը մէջ զինու արաց մէկ կարգին
առջեն մօտ կանցնէք, անոնցմէ մէկը իւր հրա-
ցանին սուխնովը (սիւնկիւր) սառատիկ հարուած մը

թիւնը վերստին հաստատուեցան : Ի վերայ
այս ամենայնի , ինչը ո կը տեսնուի , տաստիկ
գրգռութիւն մը կայ Նաբողիի տէրութեանը
մէջ , որ կրնայ փանագաւոր հետեւութիւններ ու
նենալ քանի որ քաղաքական յարաբերութիւն
ները դադրած են 'ի մէջ յիշեալ տէրութեան
մէկ կողմէն ու Կողմէն և Պաղպայ կառավա-
րութեանց միւս կողմէն :

— Վղերական լրատիրը՝ Խանիչը անուն, որ
կերե ի թէ ձիշտ տեղեկութիւններ ունի միշտ
Նաբովի տէրութեան մէջ պատահած գէպքե-
րուն փայօք, հետեւալ ծանօթութիւնը կու-
տայ յիշեալ երկրին այժմեան կացութե՛ փայօք։
“Երեմուտան տէրութեանց հետ՝ Նաբովի կա-
ռավարութեան ունեցած քաղաքականութեան
վիճակը գրեթէ միենոյնն է. խնդէս որ նոյն
օրը որ գետպահական յարարերութիւնները
դադրեցան. Երկու Ավելի մայրաքաղաքներուն
հասած մեր նամակները կը հաստատեն, թէ ան-
հիմն են բոլոր այն ձայները՝ որ տարածուեցան
լրադրոց միջնաւ ՚ի մասին մօտաւոր կարգա-
դրութեան և հաշուութեան. Քանզի ամենենին
միջնարդութիւն մը ոչ առաջարկուեցաւ և ոչ
ընդունուեցաւ. այլ Երեւելք պատահած քա-
ղական շփոթութիւնները՝ տէրութե՛ց ուշա-
դրութիւնը Նաբովի գործոց փայէն գարձու-
ցին. Ուստի առայժմ ամեն բան միենոյն ան-
փոփոխ այսինքն առաջնին կացութեան մէջ կը
մնայ. և այս կացութիւնը կերե ի թէ ժամանակ
մը ողիտի առեէ”.

— | զնառնի թայցը լրագրութիւնը՝ իւր թուղին
մէջ որ ՚ի 6 գեկտեմբերի ըստ նոր տումարի,
հետեւալ խորհրդածութիւնը կընէ. Պարիղին
գեսպանառ ողովոյն վիստյօք :

“Հայանի կրզրոց ցեմքը թէ ամենելին հաճելի
չէ մեղ նոր գետպանաժողովը մը գումարուելու
որոշումը . ուրանեղ այնպիսի բանի մը վրայ խոր-
հուրդ և քննութիւն պիտի ըլլաց , որ մեր դա-
տազութիւնը համեմատ , տարակցյա չիրնար ու-

Վասն բ ժշու մետեան Արքի յառոց, Ընչարքելութեան՝ Կարծ-
ռութեան և հետայ ի կութօն (կեօթ) հանդերձ ընչելոց գուապու-
թեամբ, Կայսարակի Երիխոնանց ուսուցից, պատի բաղկացայի-
նան կոմ զորիկաածից, Զացութեան կոմ զաց ձգումն
(քաշուելոյն) և այլ ջացաւակոն վրացոց:

Փաքր ինչ շատ լուծումն որովայնի և արտօք-սագնացութիւն հարկաւոր է :

Առ (կողմ) իւրաքանչյուր անդամն վեցակ դեղահատս առաւոտն և երեկօյն, և երկրպագ օքն առ ութենեակ հասո՞ւ ևս օրն երկու հեզ. և այս ակես շարունակէ նրբան ժամանակ որ հարկաւոր բլայ: Հոգու և ի օճանելիքէն իբը (հասարակ) բնիւու զի (չլ լինզի) մեծութեամբ, պէտք է կէս ժամի շափ իշտացեալ տեղի վրան շփել, և այս օքն երկու հեզ: Կատարեաւլ պահք մը հարկաւոր է, զինւոյ գարենցոյ օգլ յշ (բացը) և խոհվեի, թմբին (այս) ևս առարգ պիտի լինի և տաք ցլիտի կամ առաջ առաջ առաջ:

բառու և հայոց լոյսութիւն այս տեսակ գար-
մանաշրջութեանը արագ թունելին և առաջնու-
թին ուստանան, ինձէ պեղացրեաց կուտնին և
զօրուի : Տասնաշրջեն օւստի չէ և կառ մայ խու-
տի չուր և առար (ըստու) խութին հետի իր-
ական կուտն և մասնաց ուստակ կամ կուտնին հա-
մարեաւ, և այս կամ ովէն մաս խորութ, և ո-
գետի կուդաց ! Կույ ուստի չէ :

Հին մեղ՝ շոտ խնամքը կըսպահանջեն զիւրենք
դարմանելլով՝ շուտով մարմնոյ մօտէն դուրս
հանել։ Անիբը վեցտական դեղահատովկը առաւօ-
տըն և երեկոյն, իւրաքանչիւր յետադայ աւուծըց
մէջ հատ մը մըսոն տեղցուր, և ՚ի Նմին ժամա-
նակի և օճանիքն ևս վատացեալ տեղին վրայ
պիտի շիտի օրի երկու անգամ, թեթե կերա-

կուր ուտելի է , և խմբչքն զինաց մօտէն սպհահ . ք
սպհահելի է : Թողէ հիւանդն այս գարմանադրու-
թեանց միջոցումն քանի մը օր սպհահսանէ զինքն
որ յետոյ փութով զինքն առողջութեան մէջ
կըդտնէ և ունեցեալ բոլոր ցաւոց նշանքն կը
փարատին : Այսկայն՝ եթէ ցաւն քիչ մը առելի
յամառ ըլլայ՝ յայնժամ ուրեմն քանի օր առա-
ւել այս գեղառութիւնն շարունակելի է , որ
ապա կատարեալ առողջութիւն ստանալն ան-
կասկածելի ըլլայ :

Վասն քժշկութիւն Սրբուն (պատճեմ) ցաւոց ։ Կեզզոց ։ Վերաց
Խոսքից՝ Քաղցիելվել (չիրիկելով) ։ Աւայուցից՝ Ուսուցից ծնկոց
Կայիտունի քառմի և մարմնի տմանուն անդամական և կարգե դաւրս
մէծանայցն ։

Նենալ, և տարրեր կարծիք չկրնար ըլլալ անոր վրայօք : Վակայն քաղաքական պատճառներ կան գուցէ, մեզ անձանօթ, որոնք այսպիսի ճամբայ մը բոնելու հարկադրեցին, և որոց ծանրակըշ-ուութեանը վրայ չեմք կրնար մեր կարծիքը յայտ-նել : Խորհրդակցութիւնը գուցէ ամենէն աղջկ միջոցն է զիսասեալ անձնական պատիւը բժշկելու համար, և հնարաւոր ընելանոնց՝ որ սիսալ շա-: իդ մը բոնած են, շիտակ ձանապարհը մտնելու : Ծանիալի է մեզ միայն յուսաւթէ դաշնակից տէրութիւնները՝ որոնք պարտաւորեցին զիյու-սիան հաշտութեան դաշները ընդունելու, պիտի տեսնեն թէ միօրինակ հարկաւոր է անոնց գոր-ծադրութեանը հոգ տանել ինչպէս հարկաւոր եղաւ պահանջել նոյն դաշներները . և թէ պա-տերազմը վերջացնելու համար ըրած զրհերնին անօդուտ պիտի ըլլայ, եթէ ձեռքերնէն յա-փշտակել տան զդաշներները, զորո յազմութիւ-ստացանք և ձեռք բերինք”:

Թայիմը լրագիրը տրամաբանելով, ՚ի վերայ հՀ-
նարաւորութեանը թէ գուցէ նոր դեսպանաժո-
ղովոյն մէջ նորէն խօսք բացուի Պէլճիդացի տը-
պագրութեան ազատութեանը վրայօք, կըսէ
թէ՝ յուսամք որ այնպիսի վիճարանութիւն
մը պատահելու ըլլայ նէ. Վնդղիոյ տէրութեան
երեսփոխանը կարող պիտի ըլլայ պաշտպանն լու-
տպագրութեան ազատութիւնը՝ ինչպէս որ այժմ՝
՚ի գործ կըդրուի ԱՌ ծին Իրիտանիոյ մէջ, և այս
պաշտպանութիւնը համաձայն պիտի ըլլայ կըսէ.
Վնդղիոյ տէրութեան արժանաւորութեանը և
անոր ժողովուդոց ազատութեանը ։

Յայտնի է որ Խուզմի պատերազմը վերջանալէն ետե, Վեդղիոյ լրագրութեանց մէկ մասը ծանր ամբատանու թիւններ հրատարակեցին Վեդղիոյ զօրաց բանակին բարձրադայն պաշտօնատարաց ոմանց դէմ, և այս առթիւ քննու թիւն մը եղաւ պաշտօնատարաց մասնաժողովով մը մ.ջ ՚ի Զիլսի. Այս մասնաժողովոյն տեղի կագրու թիւնը հրատարակուելէն ետե, որ այնքան խիստ չէ, յօշուած մը տեսնուեցաւ Տէլ-Նիւ լրագրութեան մէջ, որ կըմեղադրեր լրտ Լուքան զօրապետին ընթացքը. Այս երեւելի պաշտօնատարը արժան համարեցաւ դատաստանի կամ չել յիշեալ լրագրութիւնը, և անոր լրտած զբարտութենէն իրեն ծագած վիասուց փոխարէնը պահանջել. Այս գործոյն դատաստանը գեղիտ մը քերի ճին (բայ նոր տումարի) տեսնուեցաւ և երդուեալ դատաւորաց ատեանը լրտ Լուքանը դատապարտեց և. ՚ի նպաստ Տէլ-Նիւ լրագրոյն վճիռ տուաւ, յաւաջ բերելով թէ լրաց իր մը կընայ համարձակ քննադատել պաշտօնական երեւելի անձի մը գործերը.

ցող մարդն՝ թող առանգամն տասն գեղահաս
առնէ երեկոյն և առաւօտն , մինչեւ ցշաբախ
մը , ապա՝ վեցեկ գեղահատ ևս օրն երկու հեղ՝
երկրորդ շաբաթն , և չորսնկ հատ ևս երրորդ
շաբաթումըն առնէ : Ի՞այ ց և այսնպէս ևս՝ ևթէ
հիւանդն կատարեալ առողջացեալ չեն՝ կարէ
գեղահատից թիւն՝ իւրն պատշաճ և զածին հա-
մեմատ աւելացնել , անցու շո գիտելով որ այս
գեղահատից շատութիւնն՝ երբէք իւրեան ինտառ
մը չեն պատճառէր . Քիչ ժամանակաւ յառաջ
այս ախտից այնպիսի վատ տեսակներն բժիշած
եմ՝ որ աշխարհքն բոլորովին զարմացած մնաց-
եալ են : Հիրաւի շատերն այս մարդկանցից ,
զոր ևս Վատուծոյ չնորհիւն առողջացրի , Լու-
տոնի քաղաքապետի (լորտ Վայորի) և ատենա-
կալաց մօտ հաստատեցին իւրեանց որպիսի բը-
ժըշկիլն , և կանիւաւ քանի քանի հիւանդանոց-
ներում մնալնին , ուր և շատերին տոացեալ էին
թէ իւրեանց կետնքն ազատելոյ համար մնացեալ
ձարն՝ միայն սրունքն (պաշտի) կտրելի է . սակայն
ևս իւրեանց կետնքն և սրունքն ի միասին ազա-
տեցի , գոհաննամ զլյոտուծոյ . Այս բանիս վրայօք
նայիր օճանելիքի տպեալ պատուէրի տետրակի
և երեափն , որ այս տետրակն օճանելիքի իւրա-
քանիւր ամանից վրայ փաթթած է .

Ապան բժշկութեան Տեսաւուսութեան (մայալը) և խորին
միաց (մաշդէ) ։

Եյս վշտաբեր ցաւըն՝ իմդեղովքս փութա-

Նին բերանն է , հետևեալ խորհրդածութիւնը
կրնէ Փարփղի նոր բացուելու խորհրդակցու-
թեանց վասյօթ :

“Երբոր Փարփղի խորհրդակցութիւնը դո-

ՕՐԵԴՐ քարոզը խորհրդակցութեամբ գց-
վեաւ , որուիցին որ քանի մը երկրորդական
մասնաւոր գործքերը թողարութիւն ասլառնի խնաշ
մաց խորհրդակցութեան մը՝ որւն անդամները
բազկացեալ պիտի ըլլայ ինակառար իշխանութիւն
ունեցող երկրորդ երեսինաներէն , որ այս
խնդրոյն մասնակից տերութեանց գեւազաները
ըլլալով , կրնան միշտ ՚ի ժայռվ գումարուիլ , եր-
բոր կրեաց առաջարկուելու գործքերը պատրաստ
կըլլան լուծում՝ մը ընդունելու :

“Այսուի այս վերջին խորհրդակցութիւր չունի
իշխանութիւն Փարփակ գահնագրաւ թիւնը վե-
րատին բանալու , և ոչ կրնայ անոր բնադիրը և
նապատակիր այլըլլի լու : Խորհրդակցութեան
անդամները կրնան առնեն մասնակ երբոր կու-
զեն գումարուիլ , և պատճառ մը չեմք տեսներ
ու մենական առաջարկ կատար անձիւն կամ ՚ի ե-

որ մեր կառավարութեանը զեմ գետ անոր ի ժաղավ դումաբուելուն :

“Ուստի հետ վէճի ներքեւ եղած կետերն են Ալյան առաջ բառած կրցին և Պալիսատ քաղաքը : Այս կետերը՝ մեր կարծեաց համամատ, որոշուած են մարտի Յօնի եղած դաշնակրութեամբ, որուն վրայ հաստատուն կըմնամք : Իսկ Ելյան առաջին վրայօք խօսելով, այս կղզին ամենահետաք բերութեան ձեռքն է այժմ : և անդղիական նաւատարմիղ մը նոյն կղզւոյն մատերը կը տանա ին : Այս գեպքերը գրեթէ նոյնափառ պարզեն որչափ որ պարզէ անմիմեցի իրաւունքը՝ զոր հարգարագոյն Դուռը ունի կղզւներուն վրաց : Աւստի խոր հրդակցութիւնը փորձ պիտի չփորձէ վերստին Ուստի տաւ զանմիք :

“Եւ ՚ի մասին Պողկրատի խնդրոյն , այս քանին
համար ևս ուրիշ երկրացութիւն չկրնար ըլլալ
բաց այն երկրացութենէն-օր անոր անու ան պայ
կայ . սակայն լինակառար իշխանութիւն ունեցող
երեսիստանները դիմուն կատարելապէս թէ .
Երբոր գուցեցին և գրեցին Պողկրատ , այն աշ-
խարհագրական տախտակաց մէջ եղած Պողկրա-
տին համոր ըսին , որոնք Առաւաց առհման-
դլուխը Դանուբէն էլլզնեն , և ոչ թէ , նոր Պող-
կրատին , որ այնպիսի կացութեան մէջ պիտի
զնէ զիրուսերը որ գաղճարաթիւնը խսկապէս
եղին կացութենէն հանել ու զեց զանոնք .

“**Ո**ւրդ” կեցված այս հայրածոր որ Ապօլլոսին
վկայ միայն հաստատուեցիսի մնայ, և այն բանը
պիտի ընէ Հայոցին ևս, արժանապարախւ Առ
ունինաւ ևս : Խուրցաստանը ևս, անսարքայս
Հաղպետն ևս և այն բանը պիտի ընէ : Աքնայ
մեզ իմանալու թէ արգելօք իմաստ հայ ովհար
ունի այս խեց երը յարու ցանելու : Քանի ու-

առաջիկ կըքժ շկին : Տեռատես սութեան շատ այնպիսի
ու առաջներն ըմշկած եմ, որովք վշտացօղքն
և թեանց տիարութեամբն և ախտի բռնութքն
մերձ էին ՚ի մեռանիլ . Պարտէ լաւ զդուշանալ
որ իմ՝ գեղահատից առքն՝ այնքան չ'լինի որ օրն
մի կամերկու անդամէն աւելի արտաքազնա-
ցութիւն պատճառէ . վասնորոյ և այս մասին
ըստ երեք կամ չորս գեղահատ՝ գրեթէ հասա-
սկօրէն բաւական են . Տեռատեսութեան կամ
խոր խոցից (Խոր) համար թաղլ վշտացօղն իբր
հինգ բազէի ցափ տաք ջրոյ մէջ նառէ , և այս
օրն երկու անդամ՝ առաւօտ և երեկոյն , յետ
որոյ նստոց տեղին և բոլոր ցըջագոյ նուսարանն
առաւականացափ օծանելիքովն շին լի է քանի մը
ուոզէ : Եւ այն տեսակութիւն՝ յորում՝ թութքն
(մայշասըլ) դուրս կըդայ՝ հարկաւորութեան տե-
ղէն դարձածին պէտք օծանելիքովն ազգէկ մը
ծութքին վրան ծեփելի կամ օծելի է . Եւ եր-
որ թութքն չոր են , (որք և նոյնպէս ևս տաք
ջրոյ մէջ նստել և օծանելիքէն վրանին քսել կը
պահանջեն օրն երկու հեղլ) առ կասոր մը ձիւթ
զքֆիտ) բակլայի մեծութեամբ և երբ տաքցած
է երկու հատ դեղահատ մէջն դիր և սոյնպէս
կլորէ և հէպաց շնէլ և առաւօտն անօթի կլէ՝
զանիկա , գինի ողի , գարեջուր և խահվէ չնմած .

Հասակի առ ՚ի ծերութիւն վայրաբերի՞ն կամ զառամանելք

Այս է յնիշ հիւանդու և վտանգաւոր եղա.

ուրիշ բան է հրապարակաւ յառաջ բերել
զայն՝ յաղթուելը ետև :

“Պատերազմէն ուրիշ բան չահեցանք բայց
միայն այն նպատակը տուն համար ծեծկուեցանք + սակայն այն նպատակը ձեռք բերինք .
ուստի որևէ իցէ ջանք և փորձ ձեռքբերէս յափշտակելու համար մեր յաղթութեանց պոտուզը,
ուրիշ վախճան մը չըրնար ուեենալ , բայց միայն վնաս և ձախորդութիւն”.

Օսերքընութէ Յօրդեսմինո լրագրոցն զեկումքերի
12 թույն մէջ (բառ նոր առ ձևափ) կրիորդ ամբը:
“Ա սեմագիայ Ա էլլ փաշան , որ ժամանակ մը
Փարթիզի օտնաեան զեսպան էր և այժմ վերիստի

կաւավարիչէ , գատառանի կանչած էր Ա. Ն. Եր
քսուած լրագիրը (որ Պրուսէլի մէջ կըհրատա-
րակուի) , ի պատճառս որ այս լրագրութիւնը
ամբառանութիւն կըներ յիշ! ալ փաշային դէմ
այնպիսի գործոյ մը համար . որ քիչ տարբերու-
թիւն ուներ Ա. առնայի մէջ պատահած հոգու-
կաւոր դէպքէն . Պրուսէլի գատառները 1200
ֆրանք տու գանք վճարելու գատապարտեցին
Վիշեալ լրագրութիւնը . բայց Ա. Ելի փաշան
բաւական չհամարելով այսպիսի հատուցում մը՝
բողըքեց նոյն գատավճռոյն դէմ”:

—Պանկայիլ (Հնդկաստան) Խոյեմբերի 17 ամ
սաթուով կը գրեն :

“Պարտից ծովածոցը երթարու բալոր նուռառոր միզը արդէն մեկնեցաւ : Պարսկաստանի զէմպատերազմի յայտարարութիւնը նոյն մքերի 10ին հրատարակեցաւ ՚ի Պատմաս : Եյս յայտարարութիւնը յիշեալ անոյ Անն գրաւած է ՚ի Կալվութա : որուն մէջ Հնդկաստանի ընդհանուր կառավարիչը ուրիշ բաներէն զատ կըսէ թէ, Պարսկաց գէմ թշնամութեան գործքերը սկսելով, Մեծին Ծրբանից կառավարութեան պատուի բանաց համեմատ կըվարուի : Պարսկաց գէմ հրատարակուած պատերազմին պատճառը ուրիշ բան չէ, կըսէ յիշեալ յայտարարութիւնը : բայց միայն գործոցը թիւնը և ոսքի տակ ուռնելու ամպ զիսկան ուրբախական գանձազրութելը որ 1853ին եղաւ : Եյս գաշնադրութեամբ արգելելը գըրը ուած էր Կարսից Շահին որ զօքք չըտղարկէ Հերամի վրայ և նոյն երկրին ներքին գործոցը մասունաւի : բայց միայն եթէ պատերազմական սպառնալիք մը ըլլայ Եւ զանկատանի կողմանէ : Պատմայի մէջ կըզբուցի ի թէ Ռուսիոյ կառավարութիւնը կըստարաւատուի Եսթերապատ նուհանգը զօքք խօմենու և իբրև գրաւական իւրիշնական թիւնական ներքին պահերու զայն, եթէ Ենց գրավինը Պատմայի մասին որուն”:

Նակեն կանանց կենաց : Ե՞լի հիւթքն որբ տարին
ներով յառաջ ծովային մակրնեմացութեան և
տեղատութեան պէս իւրիանց ժամանակաւոր
յուզմանքն մարմնոյ մէջ կրպնացին անդրէն կը
դառնային և տրամաքս կը հասէին՝ այժմօ այն հիւ-
թոց մի մասն թուղեցնալ է շրջ շրջել արեան և
հեղուկների մէջ, որ զանուք կապականէ, և այն-
պէս անոնց մէջ կրպուցյնէ շոտ երիխազգին և
վտանգաւոր տիտեր, որը կամ շուտով մը
կեանքն կրենցանեն կամ թէ ոչ այնպիսի խօ-
թութիւն մը կրօգումասնն որ յաճախակի բզ-
մարմնոյ կազմութիւնն կաւրէ և իւր կենացը
մնացարդ օրերն թշուառ թեամբ անցնել կը
տայ : Ուրբան կունայք կամ, որը կրվառանան ոը-
րուեցների (պաջախ) ցուալք, կեղակք, վիրօք,
ուռուցիւթ յօդից, անմարտութեամբ, յիրդա-
ցաւութեամբ, ջրդողաւթեամբ, և գրեթէ բո-
լոր ախտիք որ հասակի դարձման և տարերց
վայրաբերութեան ժամանակին կը պատահին :
Կանայք նոյն հետայն այնինչ հասակի փոփոխու-
թիւնն զգացին՝ պարտին իւրաքանչիւր ամայ
մէջ գրեթէ ութիւն որ շարունակ երեկոյքն ութիւ-
նական գեղահատ առնել, որը կարգելին ամե-
նայն յետակայ չըրիքն՝ որը այս հասակի վիճա-
կին կը հետեւին, նոյնպէս և կրօգնեն բնութեանն
որ արեան միջներ բոլոր խորտ և աղտութիւն հիւթոց
յորդութիւնն զուրս վանէ, և այնպէս աղտ

Այս դանակութեամբ Զինաց կայսրը 3000
-նմէր երկիր և Չուզանի արևմտեան ծովեղերքը
ապահով նաւահանգիստ մը մշտնջենաւոր կեր-
պիւ կուտայ Ուռաւաց կայսեր : Եթեապանական լիա-
կատար իշխանաւթիւն ունեցող Ուռաւաց ընդհա-
նուր հիւստատա մը արգեն կարգեցաւ և ընդու-
նուեցաւ : Այս հիւստատասը պիտի բնակի բեր-
գին մէջ, որ անմիջապէս սպիտի շնուռի նոյն ծովե-
ղերքը, և իշխանաւթիւն տրուած է անոր որ ուրիշ
երեք հիւստատա և գեապանական գործակալ
զնէ : Զինաւտանի ուրիշ նահանգաց մէջ, ա-
ռանց հարկաւոր ըլլալու ետքէն նոր հաստ-
ատաւթիւն խնդրելու : Չուզան կզկի մըն է, որ
՚ի վաղուց բաց է Եւրոպից վաճառականաց»:

մէկ բաժինը, որ Ը կրտսե և Երևան պատսպաց
ըռուած են և սրբած հրամանաւագն է Պրոլետ
զօրապետը, որ Արևելքուն պատերազմին մէջ եւ¹
ըսելի հանգ խորցաւ, կրտսե Քարտից օգնութեան
երթաւ ոչ միայն ծախով, այլև ցամաքի ծանաց
պարհաւ : Ի՞ւ այժմ Ուստաց կատակարտ թիւ-
նը ամէն ջատք ՚ի դարձ իրունէ մնացի պատերազ-
մին ժամանակը ուղարկուած արաւիրազմի ուղարկ-
ները գերատին պատրաստելու և նորէն լեցնելու
զինւորական շտեմարանները որ պարագուեցան”:

տանալ առաւաօտուն՝ ՚ի գէպ ժամն գրէ և ազդ-
տանէ Շենացի ընդհանուր քաղաքայի տին, և
նոյնպէս անդլիացի բդեշխին առ ՚ի Հօնդիօնդ, և
արհանձնէ զնուաստին ՚ի ձեւաց յափշտա-
կողացն։ Առ այս սրահանջ ոչինչ լուէ ՚ի քաղա-
քալիեւէն Շենաց։ Երկրորդ գրեանս գրէ և
դարձեալ պատասխան ոչ ընդունի։ Վնձարա-
ցեալ կօնսոլն Մեղղոյ, հրամանաւ բդեշխին
Հօնդիօնդայ, զնմ զհոգոյ յանձն արար հրա-
մանատարին ծօվու ադմիրալ Աշմօր ծովապե-
տին։ և նա ժողովինալ զնմ պատերազմական
նաւս և չոգենաւս և զօրս ողք ՚ի պատրաստի
գատննեցան, արձակեցաւ ումբովիք և թնթանու-
թովք ՚ի վերայ պարապին քաղաքիս։ որ է ՚ի
ներքս նահանդիս իբր մի մզնն, և ՚ի վրէ ժ քի-
նուց, սմբակոծ արարին իբր 4000 տունս և խա-
նութու և մասն պարապին քաղաքիս։ Ըոլոր գեր-
գանանը օտարականացն պարուաւորեալ գնա-
ցին ՚ի Մաքաւ և ՚ի Հօնդիօնդ վասն անդորրու-
թեան և պաշտպանութեան, զհետ իւրեանց
տանեւն լով զարժանաւոր ազգանս և զգանձս իւր-
եանց։ Միայն առա մնացաք քանի մի ողիք, ո-
րոց մին եմ ես ՚ի առա միով չնացի ծառայիւ-
միայն։

“Զինացի ծառայք չեն ընդ աեարս իւրեանց,
ոյլ թօղեալ են զնոտա յերկիւզէ Վանտարինաց
զի մի անկցին ՚ի ձեռանոցու ։ Ուստի ամենայն
ոք է տէր և ծառայ ինքեան . պահէ զտունն և
զամենայն հարկաւար գործու առնէ ձեռամբ իւ-
րամ ։ Ունիմք աստ իբր 1000 հետեւ ակա զօրաց
Ծնդշեացւոց և իբր 400 նաւաստիս զինաւորեալ
և 300 նաւաստիս Վիացեալ Կոհաննգաց Վե-
րիկց , իբր 60 Վազգեացիս և 20 Գերմանացիս .
բոլորն զինակալեալ մինչեւ ցոյուր պաշտպանեն
զվեակութիւնս մեր : Առօրեայ ուտելիք մեր
գան ՚ի Վաքաւայ և ՚ի Հօնքկօնդայ . քանզի ոչ
ոք մինացիք գան առ մեզ և ոչ կամիմք մեք ու-
նենալ զնոտա յերկիւզէ հրաճարակ լինելոց
բնակութեանց մերօց :

“Ի ձերօրդ ամսոյս քանի մի նուռը Շենաց զի՞նաւորեալ յարձակեցան ՚ի վերայ միոյ պատեշտացման ջոյենաւու Վեղդիացւոց և սկսեցին ռմջակոծել. բայց իսկօյն թուեան յօդս բոլոր նուտառեօքն հանգերձ . քանզի մի պատերազմական նու ևս ՚ի թիմուն հաստնելով, կործանեցին զնասա . ողբ էին իբր 50 ընդ ամենայն ։ Յար քանի մի աւորս հանգիստ եմք փոքր ինչ և միջնարդ ութիւնք Մանտարինոց լինին ընդ կոնուցին Վեղդից .

զամանելին . բայց տժիօնին վաճառն լինի . ըստ
որում մայս պահովի ՚ի կմանէնդման մնուանեալ նաև
նաւահանգ տախն , որ է իբր 65 մկոնք հեռի ՚ի

եղած է , նոյն պատճառ է ևս և առաջին տեսակին սր ՚ի զեռահասութեան , եթէ դաշտանն ժամանակին հասածին պէս ցգայ . Ո՞րնելիցէ այս երկու տեսակաց՝ հիւթոց յորդութիւնն և զեղութն մարմնոց մօռեն արտաքսել պէտք է , և այս կինի յեառացայ եղանակաւն : Առ աւթն կուրտանն գեղահատ (որ առեօղի զօրութեան և դիմացըն նայելի է) , ամէն երեկոյ երկու թասչառ զօրել և մութն թէյի (չպի) հետ . սակագիրուններն (պապան) անկողին գնալէն յառաջիմ օճանելիքովն լուս մը օճելց ես , դռնէն դուրս բաց և օդն աղէկ տեղաբէնք շատ ժուռ գալ պիտիս . սաքերդ չը և տաք պահէ միշտ . քացախեղէն կամ այլ թթուեղէնք դործ շածելց ես , և այսպէս վարուելով կամեցեալդ առողջութիւնն անխափան ձեռաք կրեենք :

Վասն բժշկութեան արտաքիման թթոց նոսոյ տեղոյ եղան
և կախման արդանդի :

Առ երկու գեղահատս առաւօտն և երեկոյն,
և կտոր մը կտաւի վրայ իմ օծանելիքէն սփռե-
լով և շատ տաքցած՝ անդամնց վրանին դիր,
յառաջադցյն զանոնիք ևս օծանելիքովն շփիր կամ
վրանին քսիր, և այսուիկ իւրեանց տեղն կը
դառնան :

ԹՈՄՅԱ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ

Թուառանին կը գրի՞ն :

Այսինքն Սովորան շատ ազադակու և ողարձանը կամ ի գործ կրցնել Պարսից գեմ ընելու արշաւանքին պատրաստութիւնները, Առաւաստանը ընդհակառ ակն լրութեամբ և անձայն կրպաւ բառութիւնները օգնութիւն ընելու : Օրէնսդորֆի բառած մասնաւոր զօրաբաժնին գունդերը մեծապէս զօրացան . որուն հրամանատարնեւ բանակի օդնական Բերսփոքի զօրապետը: Այս զօրաբաժնին յառաջարահ զօրքը կըստարածուին մինչեւ Ծուրան երկրին ներսո՞ւ: Օքաւու և Ժաքոպիմ գետերան եղելքը: Արաւծովալ ծովալճին պատերազմական նաև առարկան միջնորդը, որ նոյն զօրապետին հրամանատարութեան ներքեւ գրուած է, իր յառաջարահ նոյն գետերան միջոցու մինչեւ անդ կրտստանի սահմանագլուխները :

“Ո՞րո՞ն կողմանէ մեծ զօրծունեաթիւն մը կը
տիրէ Կառապից ծովուն վրաց և Կովկասու զօրաց
բանակին մէջ ։ Պաշարակիր նաւերը՝ զօրք և պա-
տերազմի պաշարներ բեւանաւորելով անդ ագար
կը ընջագային ՚ի մէջ ։ Ժամերխանի և Պարունի
նաւահանդիքատը, որ Երվանի նահանդին մէջ
կիյեաց որ Կառապից ծովուն հետ հազորդակցու-
թիւն ունի, ու Մոռասաց տէրութեանը կը վերա-
բերի։ Եւ առ նահանդը առհմանակից և Պարսկաս-
տանի ։ Կովկասն ան նահանգաց նոր տեղակալ
կառավարիչ Պարիտաթինսքի իշխաննը՝ իւր նախոր-
դէն աւելի ընդարձակ իշխանութիւններ ընկա-
րու։ Անցեալիները՝ իւր պաշտօնատեղին երթա-
լու ժամանակից աչքի անցուց Կառապից ծովուն
նաւահանդիք, որ մօտեր շատ զօրացաւ և ըստ
մասին յիշեալ կառավարիչին հրամանին ներըն-
դրուեցու։

“Այս նաև առարմատիվը կրնաց դիւրութք զօրք
առնելու, թէ Օքէնապուշկի ըստւած զօրաբաժի-
նէն, թէ Կովկասու զօրաց բանակէն, և Պարսից
օգնութեան տանել, յամաքը հանելով զանոնք
թէ Վրթերապատ և թէ Ծէհրտնի մօտ ծովեղեր-
քը : Բաց յայսմանեւ Կովկասի զօրաց բանակին

Հանցեալ ախտից համար՝ կը պատռուիրեմ որ վեցական գեղահատք առնուիին երեկոյքն առաջին շաբաթումն , և ու թնական հատք՝ երկրորդ շաբաթումն , տասնական հատք երրորդ շաբաթումն և երկուսառան հատք չորրորդ շաբաթումն միշտ երեկոյքն , և յետոյ թէ ըստ պատահման հարկաւոր ըլլայ , նէ և կառնուի վիրջնի շափովն : Այս գարմանառումն զով (սէրբին) կերակրեղինաց հետ՝ և շատ անգամ անեն զուրս բաց և ոգնազէկ տեղաբէնք շրջնլց գնալուլ՝ կատարեալ կառողջացնէ , որ՝ որքան և վշտացեալ ոք կուզէ թողլ ըլլայ . Այս ախտից նուի շատ վշտագին տեսակներից՝ (որք հառակի ՚ի ծերութիւն վայրտիրել լումն և տարեաց անհանելումն կը պատահին միշտ) ամենայն ոք կը յաջողէ առողջութիւն ստանալ , եթէ վերոյգրեալ պատուիրանքն կառավարի :

Աշան բժիշկութեան հռոմեան և սպիտակ ախտի (4) Այս տիկարացուցիչ հիւանդութիւնը՝ որը երբեմն մտհարեր ևս են, գիւրաւ կարեն բժշկի և սակաւ աւուրց մէջ ըստ 'ի ստորեւ գրեց եալ կերպիւ։ Կախ՝ զտիր և մաքրիր արիւնդ հընդական գեղահատք առնելով երեկոյն և առաւոտն, և զինի ութերորդ աւուրն՝ գեղահատ առնելն մէկ զի թողնելու է, ապա պէտք է աշոած կէս օնս, որէ 5 տրամ, կամ 3 մոխալ վիշապ արիւն (լիէ ժիշչ) սան որ պրայն և խառն

„Յատաքայ լուրսիը զուտայ ունդ բայ-
գոնէն Նոյեմբերի 12 սմասթուով ծանրակշու-
դէտքի մը վրայ՝ որ կրնայ պատերազմի պատճառ
ըլլու ՚ի մէջ Զինացւոց և Եղղիացւոց։

• • • “Ծայս վայր առ սրտեցի զպատասխան
պատռւական նամակիդ և արդ փութամ տալ
լուր ինչ ՚ի վերոյ դզբանց քաղաքին, զօրոց
չերկը այիմ թէ յանդզիսրէն լրաթղթոց տեղէ
կահալ ունիք լիսպէս. զի սկսն ալ ՚ի 20 շոկ
տեմքերի անցեալ ամոց կըկին դզբեցաւ բաղ
մամսրդ և հաջոկաւոր նոհանդն Շինասանին

քաղաքն Իսկական վասն վասնաքի ինչ պատճե
ռի և ցօրս կայ այնպէս . և պատճառն է այս .
Քաղաքացի նաւակի իմն որ պատճանի շնորհի վո-
ճառականի ու մեմն, և կը դրօշակ Անդզիա-
ցւոց , անուանի տէր նոյնոյ նաւակին դոլովը ը-
նակիչ Հօնդկօնդաց և պաշտպանութեամբ նոյ-
նոյ տէրութեանն Անդզիայ , երմենեկո առներ-
առ հիւսիսային կողմն Շենաստանի . այսինքն ՚ի
Ամօյ . ՚ի Նենդպջ , ՚ի Անդկայ և այլուր , յո-
րում կրեր նաւաստիք Զինաց . ՚ի վերագառնալ
՚ի յետին ճանապարհորդութենէն . հասանի առա-
առ ՚ի թափել զքեռինս որ պարունակեր բրինձ .
կուտ , և այլ այսպիսիս . և յաւարտելի բեռին
երեկոյացեալ գոլով ժամն , հանդիսաւ չեառ
մինչ ցառաւօտ . Նաւապետն որ է Անդզիացի .
Շնկեւակարութեան իւրովք իշխանութեանը ,
մացին ՚ի նաւակին Շենաստանի նաւաստիքն միայն
իեր 12 արա ընդ . ամ : Հաննեառծանիկ . հասանին

թթվ 12 արծ ըստ՝ առ ։ Համբարձուակի հասանեն
առ նոսա Վանտարինք Շնենագ զինու և իջու-
ցեալ զդ բօշակն պատառեն ՚ի ծուէնս և յա-
փշտակեալ զնաւաստիսն կասին զնոսա և իջու-
ցեալ ՚ի նաւակին քռնի վարեն յապարանս քա-
ղաքապետին որ է ՚ի ներքս ՚ի քաղաքին, ամ-
բաստանելով թե սրբս այսոքիկ են ապօտամքը
և աւաղակք, ՚ի վերայ ծովու մեծ ոճիրս զոր-
ծեն ։ Ա երադարձեալ նաւատիւախն ՚ի ցանքաքէն
չգտանէ զոք ՚ի նաւին . և խարօիսուիցք նորին
ազդ առնեն նմա զե զե լոցն, Նաւապետն և ոք
ընդ նմա էին ՚ի ցամաքին, փութան առ կօնսօդն
Ընդ զից և յայտնեն զե զե ալն, կօնսօդն ՚ի լու-

նել 40. տրամ ջրոց հետո և այս խառնութեաի 24
բաժինի մին բաժինն խնել ամեն երկու ժամեն
մին հեղ. բայց թէ վիշտալ արդիւն չդառնուի .
յայնծամ ուրեմն նոյնշափ գեզահատ և ջուր
փոխանակն գործածելց է : Արբութեամբ կեալ
հարկէ ըստ ամենայն կերպի կռնակի (մէջքի) վի-
րայ չպիտի քնանալը ուսկաւ ուտել պիտիս սառն
ջրէն ՚ի զատ օտար խմելը չպիտի խմես և միշտ
շուրջ դալ պիտի գնաս : Այսպէս ուսկան ըստ որ-
քան և յամառ ախտ ևս ըլլայ՝ վեց աւուրց մէջ
անձնէ դուրս կըդնայ , հաղաքաւոր հիւանդնե-
րէն մէկն չկայ որ այս տեսակ գալիման մատուցա-
նելով առաջացած ըլլայ , որոց նաև շատ խըս-
տապինտ տեսակքն և ս սակաւ առուրց մէջ
բժիշկնեալնն վերցյգրեալ խնամատարութեան
կերպիւն :

Ղամս՝ բաշխումն (կ) գտառքարայից եւ վ. վան ըղկացոցանելը
զամփեա ՚ի մասնաւ օրինրդու։
Վմէն տարի հավարաւոր աղջիկներ՝ որք մինչըն
հասեալ ՚ի հասակ կնութեան ։ Խորացաւովք
կամծիւրական ախտիւ (հալեմաշ) կամ օտար
մահաբեր ցաւովք յաշխարհէն յուսակտուը և
կենսագուրի ՚ի գերեզման են մտնում, սոյնպէս
և բազումք ես ՚ի հառւն հասակի նոյնամեսուկ
վաղճանիւ յաշխարհէ կըլքանին, տառնց այս մեր
վին տեսակի մէջ, որ ՚ի յարբունս հասակի գիւ-
տելի է որ դաշտանի կապաւմն կամ արգելումն

